

Lectuur

Bruno DE MEULDER, "De drie gedaanten van waterschei. Cité industrielle, cité jardin, banlieue radieuse", *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur* 9.36, 1991.

Françoise DUBOST, "Le modèle des cités-jardins : La modernité à l'épreuve du temps", *Ethnologie française* 26.1, 1996, pp. 92-99.

Paulette GIRARD en Bruno FAYOLLE-LUSSAC (dirs), *Cités, cités-jardins : une histoire européenne*, Pessac: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, 2019.

Anne LAMBRICHS, "Les cités-jardins en Belgique", *Ciudades* 6, 2000-2001, pp. 57-74.

Marcel SMETS, *L'avènement de la cité-jardin en Belgique : histoire de l'habitat social en Belgique de 1830 à 1930*, Brussel: P. Mardaga, 1977.

Met dank aan

Zahava Seewald
Céline Bultreys
Anne Deckers

Research en tekst

Meggy Chaidron

Grafisch ontwerp

Collin Hotermans

NL vertaling

Macha Snouckaert van Schauburg

V.U.

Marcel Vermeulen
1 Raadsplein
1070 Anderlecht

Anderlecht
1070

DE BIJZONDERE VOORWERPEN NR. 9

De tuinstad Goede Lucht en de opkomst van het socialisme in België

Tijdens de herinrichting van het Begijnhof zet het Erasmushuis elke maand een bijzonder voorwerp uit de omvangrijke historische, archeologische, folkloristische en religieuze collectie van de Gemeentelijke Musea in de kijker. Deze maand stelt het museum de gedenktruffel tentoon ter ere van de bouw van de tuinstad Goede Lucht, die binnenkort zijn 100-jarig bestaan zal vieren. Deze tuinwijk heeft onlangs het voorwerp uitgemaakt van een aantal renovaties om de wijk zijn oorspronkelijke karakter terug te geven.

In de gemeente Anderlecht bevinden zich drie tuinsteden, gekend onder de namen Moortebeek, Het Rad en Goede Lucht, alle drie gebouwd tijdens het interbellum. Hun ontwerp beantwoordt aan de verwachtingen van de hygiënistische beweging op initiatief van artsen en chemici, die methoden uitwerkten tot behoud en ter verbetering van de volksgezondheid. "De bedoeling van deze constructies", aldus Louis Van der Swaelen, theoreticus van de wederopbouw van het naoorlogse België, "is om alle mensen een menswaardig onderkomen te bieden". Deze maand toont het Erasmushuis de truffel, waarmee de eerste steen werd gelegd van de tuinwijk Goede Lucht.

De geschiedenis van de tuinstad

Begin 19de eeuw ontstaan er steeds meer industrieën, wat leidt tot een aanzienlijke migratiegolf naar de stad. De fabriekseigenaren zorgen voor de bouw van arbeiderswijken om hun arbeidskrachten tegen lage kosten te kunnen huisvesten. De beste arbeiders worden beloond met grotere en goedverluchte huizen, terwijl de rest van de werklieden zich tevreden moet stellen met gebrekkige en te krappe woningen. Deze tuinwijken, gebouwd buiten de stad, zorgen voor onrust bij de heersende klasse. De meest welgestelden vrezen dat er zich epidemische haarden zullen gaan ontwikkelen of dat er een sociale opstand zal uitbreken. Tevens vormt de armoede van de arbeidersklasse een onderwerp van bezorgdheid, want dit zou niet alleen bedelarij, maar ook criminaliteit in de hand werken. Een onderzoek, geleid door journalist Édouard Ducpétiaux in 1838 over de staat van de Brusselse woningen, brengt de onbewoonbaarheid ervan aan het licht, met als gevolg dat dit de leidende klasse ertoe aanzet om wetten goed te keuren om hier een oplossing voor te vinden. Sommigen, zoals Belgisch politicus Hector Denis, stellen voor om gedecentraliseerde ondernemingen op te richten die de overheid in staat zouden

stellen om onafhankelijk van privékapitaal acties in de bouwsector te kunnen uitvoeren. Maar er moest eerst worden gewacht tot de oorlog veel huizen zou vernietigen, voordat nieuwe en beter uitgeruste wijken het licht zouden zien.

Werden de plannen voor de tuinwijk Goede Lucht, net als andere tuinwijken, kort na de Eerste Wereldoorlog ontworpen, toch was het concept van deze "groene" dorpen niet nieuw, want dit was al vanaf 1880 voorgesteld door de Belgische hygiënist als een oplossing voor arbeiderswoningen. Als gevolg van de stopzetting van de vijandelijkheden werden verscheidene comités gevormd met het doel te starten met de wederopbouw van het land. In 1915 vindt er in Londen een conferentie plaats over de wederopbouw van België, georganiseerd door de *Union internationale des villes* en de *International Garden-Cities and Town Planning Federation*, bijgewoond door talrijke Belgische architecten en stedenbouwkundigen. Ze grijpen daarbij het concept van de tuinstad aan dat de ideale oplossing lijkt te zijn om het probleem van sociale woningen aan te pakken, want dit laat toe om zowel eengezinswoningen te bouwen als het grondbeheer te collectiviseren.

Door de oprichting van staatswege van de *Nationale Maatschappij van Goedkope Woningen* (NMGW) in 1919 kan deze droom worden verwezenlijkt door aan plaatselijke verenigingen, zoals de *Anderlechtse Haard*, langlopende leningen (voor 66 jaar) tegen een lage interestvoet voor te stellen voor de bouw van nieuwe wijken. Deze tuinwijken dienen te beantwoorden aan bepaalde vereisten van de NMGW. Zo moeten ze bijvoorbeeld ongeveer 30 woningen per hectare bevatten, de straten moeten worden omzoomd door levende hagen en de woningen moeten comfortabel zijn en tegen lage kosten kunnen worden onderhouden; Ook dienen deze woningen neutraal en op economisch verantwoorde wijze te worden ontworpen, met gebruik van traditioneel materiaal.

De gedenktroffel van de tuinwijk Goede Lucht

Een gedenktroffel is een betrekkelijk zeldzaam voorwerp. De inventaris van het bouwkundig erfgoed van België gerealiseerd door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) vermeldt slechts een dozijn van dit soort troffels in België, waarvan de data gespreid zijn tussen 1600 en 1950. Deze ceremoniële troffels dienen voor eenmalig gebruik, met name voor de constructie van een burgerlijk gebouw, zoals het Stadhuis van Sint-Gillis en het Koninklijk Depot van Brussel of nog de Congreskolom. De Lekenstaten hebben zich laten inspireren door de Kerk, waar tijdens een speciale ceremonie de eerstesteenlegging van een gebouw wordt ingewijd. De meeste inwijdingen kunnen ook bestaan uit een rituele zegening, gevolgd door een uitbundig feest. Naast de zogeheten "inwijdings" -troffel in een religieuze context, bestaat er ook nog ander sacramentaal gereedschap, zoals een hamer, beitel of plamuurmes. Deze voorwerpen kunnen ofwel deel uitmaken van het arsenaal van accessoires van de bisschop en weer herbruikt worden ofwel worden ze verbonden aan een bijzondere plek, zoals de troffel van de tuinwijk Goede Lucht.

Deze wijk is zo genoemd, omdat de lucht er gezond is en de wijk in het algemeen netheid uitstraalt. In dezelfde geest dragen ook de verkeerswegen aldaar namen als Hygiënestraat, Gezondheidsstraat of Vruchtbaarheidsstraat en worden ze omgegeven door een groene gordel. Deze tuinwijk werd niet alleen gebouwd om er de bewoners van onbewoonbaar verklaarde arbeiderswijken van Brussel en de Marollen te herhuisvesten, maar ook met het oog op ingrijpende

stadsvernieuwingen naar het voorbeeld van Haussmann. De eengezinswoningen hebben aan de voorkant een tuintje en de bouw van de wijk gebeurt in drie etappen, gespreid tussen 1930 en 1953. De woningen zijn eigendom van de *Anderlechtse Haard*, de gemeentelijke vereniging van sociale huisvesting, die ook de tuinwijk Het Rad beheert. Laatstgenoemde beantwoordt meer aan het idee van een arbeidersdorp, terwijl Goede Lucht eerder de deftige tuinstad belichaamt. De architect van dit project is Hermann Voets, broer van beeldhouwer Victor Voets, die eveneens bij de plannen van Het Rad was betrokken, wat de gelijkenissen tussen beide tuinwijken verklaart. Op 15 april 1923 heeft koning Albert I de eerste funderingssteen gelegd van de tuinwijk Goede Lucht, met behulp van de hier tentoongestelde troffel, met daarop gegraveerd onderstaande tekst:

"Cette truelle a servi le 15 avril 1923 à Sa Majesté Albert Ier pour la pose de la première pierre de la Cité-jardin "Bon Air" construite par le Foyer Anderlechtois"

[Deze troffel is op 15 april 1923 door Zijne Majesteit Albert I gebruikt voor de eerstesteenlegging van de Tuinstad "Goede Lucht", gebouwd door de Anderlechtse Haard]

Afgezien van een gewoon erevoorwerp staat deze troffel symbool voor de heropleving van een door de oorlog geschonden land, waarin verscheidene sociale acties worden ondernomen ter verbetering van het welzijn van de Belgische burger.

Gedenktroffel ter ere van de bouw van de tuinstad Goede Lucht

Ceremoniële troffel gebruikt door koning Albert I om de eerste funderingssteen te leggen van de tuinstad Goede Lucht, met als opschrift: *"Deze troffel is op 15 april 1923 door Zijne Majesteit Albert I gebruikt voor de eerstesteenlegging van de Tuinstad 'Goede Lucht', gebouwd door de Anderlechtse Haard"*

België, 1923

Hout, smeedijzer

35 x 15,5 x 15 cm

Inv. BEG 5429